

УДК 614.2(083.97).002.6(477)

РЕЗУЛЬТАТИ НАУКОВОГО СУПРОВОДУ ВИКОНАННЯ МІЖГАЛУЗЕВОЇ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ «ЗДОРОВ'Я НАЦІЇ» НА 2002–2011 РОКИ НАУКОВИМИ УСТАНОВАМИ МОЗ УКРАЇНИ У 2010 РОЦІ

О.М. Кочет, П.Р. Петрашенко, Т.В. Єльциць,
І.І. Шевчук, І.О. Трубка, С.В. Збітнєва (Київ)

Міністерство охорони здоров'я України
ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України»

Резюме. Висвітлено результати наукового супроводу виконання Міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації» на 2002–2011 роки науковими установами МОЗ України в 2010 р.

Ключові слова: Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації», наукові установи МОЗ України, науковий супровід.

Формування державної політики у сфері охорони здоров'я базується на соціальних пріоритетах держави, особливостях стану здоров'я населення і розвитку системи охорони здоров'я та на міжнародному досвіді.

Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації» (Програма) розроблена відповідно до рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), зокрема, Європейської політики ВООЗ «Здоров'я для всіх у 21 столітті», якими запропоновано усім країнам здійснювати політику досягнення здоров'я для всіх на державному, регіональному та місцевому рівнях.

В основу розробки Програми покладено принципи державної політики у сфері охорони здоров'я, а також принципи ВООЗ. Відповідно до прийнятого в 1998 р. ВООЗ документу «Політика досягнення здоров'я для всіх у двадцять першому столітті», усі члени Євробюро ВООЗ мають розробити і здійснювати таку політику на державному, регіональному та місцевому рівнях за підтримкою центральних органів виконавчої влади. Створенню Програми передували всебічний аналіз стану здоров'я населення України та діяльності галузі порівняно з країнами Європейського регіону. В основу розробки Програми покладено міжгалузевий комплексний підхід. Метою Програми є збереження і зміцнення здоров'я населення, підвищення народжуваності, зниження смертності, подовження активного довголіття і тривалості життя, поліпшення якості та ефективності медико-санітарної допомоги, забезпечення соціальної справедливості і прав громадян на охорону здоров'я.

У кожному розділі Програми викладено аналіз ситуації та стратегічні напрями щодо її поліпшення, конкретні заходи та терміни їх виконання.

Реалізація державної політики у сфері охорони здоров'я передбачає удосконалення нормативно-правової бази, встановлення гарантованого державою обсягу безоплатної медичної допомоги, запровадження багатокладності та багатоканального фінансування, децентралізацію управління, впровадження стандартів медичних технологій, досягнення справедливості та рівності у питаннях охорони здоров'я.

Виконання Програми розраховано на термін до 2011 р. з розробкою відповідних регіональних програм з фінансуванням у межах асигнувань, які щороку передбачаються у державному бюджеті за відповідними бюджетними програмами, та за рахунок місцевих бюджетів.

Ключовими проблемами охорони здоров'я населення є:

- 1) незадовільний стан здоров'я населення;
- 2) недостатнє медикаментозне та матеріально-технічне забезпечення закладів охорони здоров'я;
- 3) нерациональна організація системи надання медичної допомоги, диспропорція її первинного, вторинного і третинного рівнів;
- 4) низький рівень інформованості про сучасні медичні технології, засоби збереження здоров'я та активного дозвілля;
- 5) неефективність державної політики щодо формування здорового способу життя;

- 6) недостатність фінансових і насамперед бюджетних ресурсів для забезпечення ефективної діяльності системи охорони здоров'я;
- 7) практична відсутність ринку медичних послуг;
- 8) недосконалість нормативно-правових актів, які впливають на створення умов для поліпшення стану здоров'я населення та підвищення ефективності використання в системі охорони здоров'я людських, матеріально-технічних та фінансових ресурсів в умовах ринкової економіки.

Погіршення стану здоров'я зумовлене передусім комплексом не медичних, а соціально-економічних та екологічних чинників, нездоровим способом життя населення. Тому поліпшити здоров'я неможливо без істотних соціально-економічних змін.

Протягом багатьох років у сфері охорони здоров'я переважав екстенсивний напрям розвитку, який характеризувався збільшенням кількості лікарняних ліжок, чисельності лікарів та інших медичних працівників, що призвело до диспропорції в наданні амбулаторно-поліклінічної та стаціонарної, первинної та спеціалізованої медичної допомоги і є підставою для реорганізації усєї системи охорони здоров'я, у т. ч. для пріоритетного розвитку первинної медико-санітарної допомоги, відповідної раціоналізації та оптимізації спеціалізованої і стаціонарної допомоги.

Розвиток профілактики – магістрального напрямку системи охорони здоров'я – неможливий без подальшого удосконалення роботи, пов'язаної з формуванням здорового способу життя, медико-гігієнічного виховання населення. Водночас, рівень профілактики, її ефективність ще не відповідають потребам сьогодення, вона не стала безумовним пріоритетом у всіх сферах суспільного життя.

Оскільки здоров'я населення є результатом діяльності не тільки галузі охорони здоров'я, але й інтегральним показником успішності функціонування держави, усіх її інституцій, в основу розробки Програми покладено міжгалузевий комплексний підхід.

Основні завдання Програми:

- поліпшення стану здоров'я усіх верств населення, зниження рівнів захворюваності, інвалідності, смертності, подовження активного довголіття і тривалості життя;
- проведення активної демографічної політики, охорона материнства і дитинства;
- удосконалення нормативно-правової бази охорони здоров'я відповідно до світових стандартів; запровадження правових, економічних, управлінських механізмів, забезпечення конституційних прав громадян на охорону здоров'я;
- розробка і реалізація міжгалузевих стратегій, спрямованих на пропаганду, формування і заохочення здорового способу життя;

- оздоровлення довкілля, забезпечення ефективного попередження і здійснення контролю за шкідливими для здоров'я чинниками в об'єктах довкілля;
- запровадження ефективної системи багатоканального фінансування, збільшення бюджетних асигнувань на охорону здоров'я; сприяння діяльності закладів охорони здоров'я усіх форм власності;
- оптимізація організації медико-санітарної допомоги населенню, забезпечення її високої якості та ефективності, пріоритетний розвиток первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини;
- поліпшення медичної допомоги вразливим верствам населення та жителям села;
- забезпечення населення ефективними, безпечними та якісними лікарськими засобами і виробами медичного призначення;
- підвищення ефективності використання наявних кадрових, фінансових та матеріальних ресурсів охорони здоров'я;
- створення сучасної системи інформаційного забезпечення у сфері охорони здоров'я;
- удосконалення інноваційної політики, планування наукових досліджень з пріоритетних напрямів охорони здоров'я;
- розширення міжнародного співробітництва та партнерства, забезпечення інтеграції вітчизняної системи охорони здоров'я в міжнародну систему;
- посилення правових вимог до лікарської етики і деонтології.

Науковий супровід виконання Програми здійснюють наукові установи Національної академії медичних наук України, Міністерства освіти і науки України, науково-дослідні установи (НДУ), вищі медичні навчальні заклади та заклади післядипломної освіти (ВМНЗ), підпорядковані Міністерству охорони здоров'я (МОЗ) України.

Цільове фінансування наукового супроводження Програми для наукових установ і навчальних медичних закладів МОЗ України розпочалось з 2008 р. До цього науковий супровід виконання завдань Програми здійснювався в рамках прикладних науково-дослідних робіт (НДР), спрямованих на вирішення нагальних проблем практичної медицини, в результаті виконання яких створювалися нові та удосконалювалися існуючі медичні технології діагностики, лікування і профілактики найбільш поширених та соціально значущих захворювань. Ряд таких НДР фінансувався в рамках інших бюджетних програм, а також виконувався за ініціативними планами НДУ та ВМНЗ.

Мета роботи – проаналізувати результативність наукових досліджень згідно із завданнями Програми, виконаних у 2010 р.

Метод: інформаційно-аналітичний.

Результати дослідження та їх обговорення

Усього підвідомчими МОЗ України НДУ та ВМНЗ в рамках Програми за рахунок Державного бюджету виконувалось 11 НДР.

НДР «Наукова оцінка реалізації Європейської політики «Здоров'я для всіх» в Україні» (Державна установа «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України)»

Проведено порівняльний аналіз державних (національних) програм з охорони здоров'я населення України щодо втілення завдань «Здоров'я для всіх 21» на підставі найбільш вагомих програм з основних напрямків охорони здоров'я. Підготовлено розділ «Стратегії щодо досягнення здоров'я для всіх» до науково-інформаційного видання «Міжгалузева комплексна програма «Здоров'я нації». 2010». Проаналізовано закони з охорони здоров'я населення України щодо втілення завдань політики досягнення здоров'я для всіх у XXI ст. в Європейському регіоні ВООЗ. Проведено порівняльний аналіз стану чинного законодавства України. Опубліковано монографію «Здоров'я населення та діяльність охорони здоров'я України: європейський вимір (за даними вибіркового індикатора бази даних ЄРБ ВООЗ)».

НДР «Науково-методологічне та організаційно-методичне забезпечення моніторингу виконання Міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації» на 2002–2011 роки» (Державна установа «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України)»

Проаналізовано результати моніторингу та інформаційного забезпечення процесу виконання Програми в 2010 р. за 8 методологічно поєднаними блоками (основні напрями державної політики в охороні здоров'я в сучасних соціально-економічних умовах України; здоров'я різних верств населення; захворюваність населення на найбільш поширені хвороби; організація медичної допомоги; ресурси системи охорони здоров'я: фінансові, кадрові, медикаментозні та технічні; діяльність санітарно-епідеміологічної служби; профілактична спрямованість та формування здорового способу життя; інформатизація та наукове забезпечення охорони здоров'я).

Підготовлено узагальнену інформацію про стан виконання Програми та представлено до Кабінету Міністрів України.

НДР «Обґрунтування сучасних стратегій розвитку охорони здоров'я України з урахуванням міжнародного та європейського досвіду» (Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця)

На основі результатів досліджень вивчено особливості напрямів і шляхів впровадження профілактичних

програм в охороні здоров'я країн Європи і світу. Встановлено ефективні стратегії реалізації профілактичного напрямку в національній системі охорони здоров'я. Обґрунтовано концепцію профілактики на різних рівнях організації охорони здоров'я. Визначено основні напрями сучасних профілактичних стратегій у сфері охорони здоров'я. Обґрунтовано глобальну тотальну комплексну інтегральну міжсекторальну та міжгалузеву систему профілактики вертикальної та горизонтальної спрямованості, стратегію освітньо-просвітницької діяльності з профілактики куріння та наведено модель її реалізації. Розроблено освітній курс «Контроль над тютюном» для різних категорій фахівців і населення України. Опубліковано 3 монографії, 1 довідник, 54 статті. До Реєстру галузевих нововведень включено 4 пропозиції. Зроблено 26 доповідей на наукових форумах.

НДР «Розробити індикатори якості спеціалізованої допомоги хворим на злоякісні новоутворення та комплекс заходів, що забезпечують їх дотримання онкологічними закладами» (Національний інститут раку)

Вперше обґрунтовано та визначено індикатори якості медичної допомоги хворим на основні форми злоякісних новоутворень з урахуванням критеріїв доведеної ефективності. Розроблено комплекс заходів, насамперед щодо удосконалення нормативно-правової та ресурсної підтримки визначених індикаторів якості онкологічної допомоги. Створено диференційовані по регіонах моделі оптимізації спеціалізованої медичної допомоги онкологічним хворим залежно від базового рівня забезпечення якості. Створено алгоритм розробки клінічних індикаторів якості надання медичної допомоги онкологічним хворим, що може використовуватись для будь-якої нозологічної форми злоякісного новоутворення. Визначено перелік індикаторів, які можуть характеризувати стан діяльності онкологічної служби країни.

Табель оснащення основним медичним обладнанням та виробами медичного призначення онкологічного закладу затверджено наказом МОЗ України від 15.12.2009 р. № 954, що дало змогу проводити моніторинг матеріально-технічного забезпечення медичних закладів України, які надають спеціалізовану допомогу хворим на злоякісні новоутворення, що в подальшому сприятиме забезпеченню їх обладнанням та виробами медичного призначення.

Опубліковано 3 статті, 1 методичні рекомендації. Зроблено 9 доповідей на наукових форумах.

НДР «Розроблення системи санаторно-курортної реабілітації дітей, хворих на злоякісні новоутворення» (Український НДІ медичної реабілітації та курортології)

Робота виконувалась у двох основних напрямках — створення відповідної нормативної бази та головних

методичних підходів щодо реабілітації дітей після радикального лікування онкопатології.

Проаналізовано комплексне обстеження дітей після радикального лікування онкопатології (загальне клінічне обстеження, оцінка стану вегетативної нервової системи за даними кардіоінтервалографії, психологічне тестування з визначенням рівня тривоги, якості життя, загальноклінічні, біохімічні, гістохімічні лабораторні тести), що у 2/3 дітей зафіксовано різноманітну супутню патологію, порушення стану адаптації та погіршення якості життя.

Затверджено; Положення про реабілітаційне відділення для дітей з онкологічною патологією для санаторіїв МОЗ України; Показання та протипоказання до реабілітаційної терапії в умовах санаторіїв України (наказ МОЗ України від 12.01.2009 р. № 4); Загальний протокол реабілітаційного лікування дітей з онкогематологічною патологією (наказ МОЗ України від 28.05.2009 р. № 364).

На підставі оцінки динаміки клініко-функціональних і клініко-лабораторних даних розроблено лікувально-реабілітаційні комплекси з включенням внутрішнього прийому лікувально-столових мінеральних вод різного хімічного складу, дієтотерапії, гідротерапії, оксигенотерапії, галотерапії, ЛФК, фітотерапії, психосоматичної корекції. Обґрунтовано ефективність розроблених різних програм реабілітації та їх диференційоване використання для дітей з онкогематологічними захворюваннями. Визначено перевагу застосування послідовно двох етапів реабілітації (ранньої поліклінічної та санаторно-курортної).

Використання розробленої системи санаторно-курортної реабілітації дітей, хворих на злоякісні новоутворення, сприятиме зменшенню частоти рецидивів, збільшенню термінів ремісії, поліпшенню реадaptaції і ресоціалізації хворих дітей, підвищенню якості їхнього життя.

Опубліковано 1 підручник, 16 статей, 1 методичні рекомендації, 2 інформаційні листи. Отримано 1 патент на корисну модель. До Реєстру галузевих нововведень подано 8 пропозицій. Зроблено 17 доповідей на наукових форумах.

НДР «Вивчити особливості та динаміку черепно-мозкової травми у сільського населення України» (Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова)

Досліджено епідеміологічні показники черепно-мозкової травми (ЧМТ) у населення сільської місцевості, а також динаміку їх змін за 2005–2009 рр. Вивчено динаміку змін епідеміологічних показників ЧМТ у відповідь на зміни соціальних факторів. Динаміка ЧМТ в сільській місцевості свідчить про деяке зменшення частоти виробничої травми, водночас, про збільшення її в побуті, деяке зростання кількості

постраждалих юнацького віку, а також жіночої статі, при стабільних показниках ступеня її тяжкості.

Охарактеризовано особливості ЧМТ серед населення сільського регіону України на прикладі Вінницької області. Виявлено основні недоліки надання медичної допомоги на догоспітальному етапі, а також у неспеціалізованих лікувальних закладах первинного та вторинного рівнів. Визначено необхідність у дотриманні протоколів лікування ЧМТ лікарями, які надають допомогу постраждалим із ЧМТ (травматологи, неврологи) у дільничних і районних лікарнях сільської місцевості. Встановлено вплив соціальних факторів на динаміку змін показників ЧМТ.

Опубліковано 8 статей, із них 5 увійшли до міжнародних баз даних.

НДР «Нові технології ранньої діагностики онкологічних, нейроендокринних, серцево-судинних, цереброваскулярних, аутоімунних і інфекційних захворювань»

(Запорізький державний медичний університет)

На основі проведених молекулярно-клітинних досліджень вперше встановлено три типи можливої прогресії фіброзу печінки при хронічних вірусних гепатитах В і С та методику їх визначення в гепатобіопсіях. Виявлено особливості морфогенезу фіброзу підшлункової залози. Оцінено імуногістохімічні показники для диференціальної морфологічної діагностики атипової гіперплазії та раку ендометрію у жінок в перименопаузальному періоді. Визначено особливості ураження судин міокарда при діабетичній кардіоміопатії, а також основні морфогенетичні типи селективної загибелі нейронів головного мозку в постреанімаційному періоді та структурно-функціональної недостатності кардіореспіраторного центру стовбура головного мозку. Розроблено імунохроматографічний експрес-метод інтраопераційної діагностики інфікування вірусами гепатиту С органів для використання в невідкладній хірургії і в біопсійній діагностиці, а також посмертної імунохроматографічної діагностики ВІЛ-інфекції та вірусних гепатитів для запобігання непередбаченого інфікування персоналу патолого-анатомічних і судово-медичних бюро.

Медична ефективність: поліпшення на 20% ранньої біопсійної діагностики важких хвороб людини, попередження інфікування ВІЛ і вірусними гепатитами патологоанатомів і судово-медичних експертів.

Опубліковано 20 статей. До Реєстру галузевих нововведень включено 2 пропозиції. Отримано 1 патент на винахід, 1 свідоцтво про реєстрацію авторського права. Зроблено 7 доповідей на наукових форумах. Виконується 5 докторських і 8 кандидатських дисертацій.

НДР «Розробка підходів до комплексної оцінки екологічного ризику для здоров'я із застосуванням геоінформаційних технологій» (Кримський державний медичний університет ім. С.І. Георгієвського)

Залежно від мікро- та макроелементного балансу організму визначено функціональний стан центральної нервової, серцево-судинної, дихальної, імунної систем дітей (здорових та із захворюваннями нервової системи). Вивчено особливості мікроелементного балансу, зокрема, вмісту токсичних важких металів і стійких органічних сполук у системі «мати – дитина» та в біосубстратах недоношених новонароджених дітей. Розроблено рекомендації для медико-екологічної профілактики. За даними спостереження за фактичними навантаженнями важкими металами на території південного регіону Криму та промислово забрудненого північного Криму розраховано критичні навантаження для ртуті, свинцю та кадмію на обрані експериментальні майданчики для збору вологих опадів, з якими вимиваються важкі метали з атмосфери і привносяться у ґрунти, звідки циркулюють по біогеохімічних трофічних ланцюгах.

Представлена доповідь на міжнародній нараді експертів у межах Європейської конвенції про трансграничні переноси атмосферних забруднювачів на дальній відстані (Париж, Франція, травень 2010 р.)

Опубліковано 14 статей, 1 методичні рекомендації, 2 інформаційні листи. Зроблено 9 доповідей на наукових форумах.

НДР «Клініко-епідеміологічні дослідження стану здоров'я та умов праці з впровадженням концепції управління ризиками професійної та виробничо обумовленої захворюваності у працівників машинобудування, які працюють у шкідливих та небезпечних умовах» (Харківський національний медичний університет)

Вивчено роль шкідливих факторів виробничого середовища в розвитку хронічних професійних захворювань органів дихання. Визначено залежність терміну їх розвитку від рівня шкідливих факторів. Встановлено імунологічні критерії професійного ризику в ливарному виробництві машинобудування. Вивчено вплив рівнів запиленості та стажу роботи на ризик захворюваності. Запропоновано комплекс імунологічних показників щодо визначення груп ризику професійних захворювань та їх моніторингу, заходи профілактичного спрямування щодо профзахворювань дихальної системи.

Опубліковано 5 статей, 1 методичні рекомендації. До Реєстру галузевих нововведень включено 4 пропозиції. Отримано 2 патенти на корисну модель. Зроблено 5 доповідей на наукових форумах.

НДР «Методологія та технологія визначення універсальних компетенцій лікаря та їх відображення у державних стандартах додипломної медичної освіти» (Донецький національний медичний університет)

Оцінено значущість та зроблено порівняльний аналіз універсальних компетенцій випускників медичного і стоматологічного факультетів. За методикою європейського проекту «TUNING» виявлено важливіші для стоматолога універсальні компетенції. Розроблено методологічні підходи та технології відображення універсальних компетенцій лікаря у державних стандартах додипломної медичної освіти. Підготовлено нові проекти освітньо-кваліфікаційних характеристик зі спеціальностей «Лікувальна справа», «Педіатрія», «Медико-профілактична справа».

Опубліковано 4 статті. Зроблено 4 доповіді на наукових форумах.

НДР «Медичний електронний паспорт громадянина України» (Національна медична академія післядипломної освіти ім. П.Л. Шупика)

Запропоновано принципово новий механізм реєстрації даних про здоров'я людини за допомогою функціонально незалежного носія інформації. Визначено елементи нормативно-правової бази України для запровадження медичного електронного паспорту (МЕП). Вперше сформульовано концептуальні підходи до створення дуальної державної розгалуженої інформаційної системи МЕП. Розроблено принципи схеми обміну інформацією в інформаційному просторі МОЗ України. Розроблено оригінальний матеріальний носій для МЕП на базі мікроконтролера та мікросхеми флеш-пам'яті. Для контролера розроблено програмне забезпечення, що здійснює багаторівневий доступ до медичних даних. Опубліковано 3 монографії, 2 посібники, 45 статей, 2 методичні рекомендації. Отримано 1 патент. Зроблено 22 доповіді на наукових форумах.

Державна установа «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України», крім виконання 2 НДР у рамках Програми, організовує та координує її виконання, забезпечує міжрегіональні та міжгалузеві зв'язки, проводить інформаційно-аналітичну роботу та моніторинг з метою чіткого контролю за ходом реалізації Програми, узагальнює отримані результати, оцінює ефективність, готує звіти для директивних органів тощо.

Висновки

Таким чином, у результаті проведеного нами аналізу виконання Програми науковими установами МОЗ України встановлено, що у 2010 р. в рамках держфінансування виконано 11 НДР, які зробили значний внесок у процес наукового супроводу зазначеної програми.

Перспективи подальших досліджень

Очікується, що результати виконання Програми будуть використані в процесі подальших реформ системи охорони здоров'я, забезпечать досягнення цілей, передбачених стратегією «Здоров'я для всіх», відповідно до рекомендацій ВООЗ.

Результаты научного сопровождения выполнения Межотраслевой комплексной программы «Здоровье нации» на 2002–2011 годы научными учреждениями МЗ Украины в 2010 году

*О.М. Кочет, П.Р. Петрашенко, Т.В. Ельчиц,
И.И. Шевчук, И.О. Трубка, С.В. Збитнева (Киев)*

Освещены результаты научного сопровождения выполнения Межотраслевой комплексной программы «Здоровье нации» на 2002–2011 годы научными учреждениями МЗ Украины в 2010 г.

Ключевые слова: Межотраслевая комплексная программа «Здоровье нации», научные учреждения МЗ Украины, научное сопровождение.

Results of scientific tracking of performance Intersectoral complex program «Nation's health» on 2002–2011 by scientific institutions MoH of Ukraine in 2010

*O.M. Kochet, P.R. Petrashenko, T.V. Elchytz,
I.I. Shevchuk, I.O. Trubka, S.V. Sbitneva (Kyiv)*

Results of scientific tracking of performance Intersectoral complex program of «Nation's Health» on 2002–2011 by scientific institutions MoH of Ukraine have been illuminated in 2010.

Key words: Intersectoral complex program «Nation's Health», scientific institutions MoH of Ukraine, scientific tracking.

Рецензент: канд. мед. наук О.Р. Ситенко.